

TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*

2018, Yıl:6, Sayı:15

Geliş Tarihi: 12.10.2018

Kabul Tarihi: 04.11.2018

Sayfa: 221-234

ISSN: 2147-8872

TARİHİ GERÇEKLIKTEN HALK ANLATISINA: ZİNDAN BABA TÜRBESİ ETRAFINDA OLUŞAN VELİ KÜLTÜ

Utku Mehmet Öden*

Özet

Anadolu'dan Balkanlara geçiş güzergâhında bulunan Lüleburgaz, Kırklareli iline bağlı tarım, sanayi ve ticaret şehridir. Lüleburgaz, tarih boyunca konumu sebebiyle göç alan bir şehirdir ve bu sebeple çok kültürlü bir nüfus dağılımına sahip olmuştur. Lüleburgaz'ın tarihi göç yollarının üzerinde bulunması, hem Türk-İslam kültürünün ve bu kültüre bağlı olarak gelişen inanç sisteminin Balkan coğrafyasına nasıl taşındığını hem de Balkan coğrafyasındaki eski inançların Türk-İslam kültürü potasında eriyerek nasıl şekil değiştirdiğini belirlemek bakımından burasını önemli kılmaktadır.

Lüleburgaz'da pek çok türbe ve yatır bulunmaktadır. Bunların çoğunun sahibi bilinmemektedir. Zindan Baba Türbesi de Lüleburgaz şehir merkezinde yer almakta ve günümüzde de bir ziyaret merkezi olarak işlevini sürdürmektedir. Türbe ziyaret edilmekte ve türbede çeşitli ritüeller uygulanmaktadır. Zindan Baba adı verilen türbe Sokollu Mehmet Paşa'nın oğlu olan Kasım Paşa'nın olabilir mi? Çalışmamızda Lüleburgaz halkı tarafından "Zindan Baba" olarak bilinen ve atalar kültürüne bağlı olarak bir ziyaret merkezi olma hüviyeti kazanmış bu mekânın gerçek kimliği ile ilgili tespitlerimizi ve düşüncelerimizi öne sürerek tarihsel bir gerçekliğin çeşitli sebeplerle toplumsal hafızada nasıl yeniden şekillendiğini ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Zindan Baba Türbesi, Kasım Paşa, Sokollu Mehmet Paşa, Lüleburgaz, Veli Kültü.

* Öğr. Gör., Kırklareli Üniversitesi, Rektörlük Türk Dili Bölümü Öğretim Elemanı, <https://orcid.org/0000-0001-8312-1753>, odenutku@gmail.com

FROM HISTORICAL REALITY TO FOLK NARRATIVE: SAINT CULT WHERE CONSIST IN ZİNDAN BABA TOMB

Abstract

Lüleburgaz, located on the passing route from Anatolia to the Balkans, is an agricultural, industrial and commercial city of the Kırklareli province. Lüleburgaz is a city that allows immigrants due to its location throughout history and thus has a multicultural population distribution. The fact that Lüleburgaz is located on the historical migration routes makes it important in terms of determining how the Turkish-Islamic culture and the belief system developed depending on this culture have been moved to Balkan geography and how the old beliefs of the Balkan geography have been reshaped by melting in the Turkish-Islamic culture pot.

Lüleburgaz has many shrines and tombs. Most owner of them are not known. Zindan Baba Tomb also vividly maintains its function as center of visit in the center of Lüleburgaz. The tomb is visited and various rituals are practiced in there. Could the tomb called Zindan Baba be Kasım Pasha who the son of Sokollu Mehmet Pasha?

In our study, we have tried to reveal how the historical facts have been reshaped in social memory for various reasons by suggesting our findings and thoughts about the real identity of this place, which is known as " Zindan Baba (Dungeon Father)" by the people of Lüleburgaz and became a center of visit due to ancestors cult.

KeyWords: Zindan Baba Tomb, Kasım Pasha, Sokollu Mehmet Pasha, Lüleburgaz, Saint Cult.

1. Giriş

Yüzyıllarca aynı kültürlere sahip, aynı kültür unsurları içinde yoğrulmuş, sonra birtakım sebeplerle farklı kültürlerin etkisine girmiş milletlerin, bu kültür değişimi sırasında eski kültürleriyle ilgilerini tamamen kesmemekle birlikte eski kültürlerindeki birtakım unsurları yeni kültürlerinin kalıpları içinde muhafaza ettikleri bilinmektedir (Ocak, 2002:53) Türklerin, İslam öncesi inanç sistemlerinde rastladığımız birçok inanç unsuru bakımından da İslamiyet'in kabulü ve Anadolu'ya göçler esnasında Hint, Fars, Arap ve Rum kültürleri ile doğrudan ve dolaylı yollardan kurulan münasebet neticesinde bu kültürlerden etkilenmiş ve aynı zamanda bu kültürleri etkilemiş olduğunu görmekteyiz. Bu inanç unsurlarından bir tanesi de atalar kültü olarak bilinen ata ruhlarının takdis edildiği kadim Türk inanç ve uygulamalar bütünüdür.

Gök Tanrı dinine mensup olan İslam öncesi göçebe-bozkır kültürüne mensup Türk topluluklarında atalara ait hatıraların kutsal sayılması ve bunun neticesi olarak kişilerin öldükten sonra şahsi eşyalarıyla birlikte gömülmeleri sadece Orta ve Kuzey Asya kavimlerine mahsus bir inanç sisteminin belirtileri olarak görülmektedir (Kafesoğlu, 2017: 292). Atalar kültü olarak adlandırdığımız bu inanç sistemi yaşarken saygı duyulan ve toplum içerisinde önemli bir mevkiye sahip olan şahsın ölümü akabinde, ruhunun geride kalanlara iyiliğinin ya

da kötülüğünün dokunabileceği inancıyla onların mezarlarına ve ruhlarına saygı gösterilmesidir. Türk inanç yapısında ölmüş ataların ve ululuk atfettikleri kişilerin ruhlarından duydukları korku ve onlara saygı, Türklerin çeşitli inanç dairelerinin tesiri altında kalmalarına rağmen varlığını korumuş ve bu durum günümüze kadar devam edegelmiştir (Ocak, 2002: 53).

İslamiyet'in kabulü ile birlikte toplum içerisinde saygın bir mevkiye sahip olan kişi, ölümü ardından dinî bir hüviyete bürünmüş, kabirleri bu kutsallığın tecelli ettiği birer heterodoks¹ ritüel merkezine dönüştürülmüştür. Bu kişiye ait olan mezar, kutsallık atfedilen, yatır olarak anılan ziyaret yerleri olurken, buraların ait olduğu kişilerle ilgili anlatılar ve bu yerlerin etrafında uygulanan ritüeller ortaya çıkmıştır (Ocak 1992: 15).

Anadolu'dan Balkanlara değin Türk kültür ekolojisi olarak değerlendirebileceğimiz; Türk hakimiyeti altında uzun süre bulunan ve Türk kültüründen beslenen bölgelerde İslâmiyet'ten önce Türkler arasında çok yaygın olan inanç sistemi dâhilinde ele alınan atalar kültü, İslâm dairesine girildikten sonra da tamamen yok olmamış ve veli kültü olarak günümüze kadar çeşitli dini inanç, ritüel ve pratikler içerisinde varlığını korumuştur.

Türklerin Anadolu'ya doğru yapmış olduğu fetihler ve göçler ile aynı dönemde başlayan İslamlaşma neticesinde Türklerin bozkır kültürüne mensup bir kavim iken mitolojik bir yapı içerisinde sözlü olarak gelişen din algısı, İslam içerisine senkronize olmuş ve halk İslamı olarak adlandırdığımız sözlü olarak gelişen farklı bir İslam telakkisini meydana getirmiştir. İslam'ın gereklerine eklemlenen İslamiyet öncesi Türk inanç sistemine ait unsurlar ile birlikte Anadolu'daki Hristiyan topluluklar ile kurulan münasebetler bu senkretik yapıya yepyeni bir kimlik kazandırmıştır. Bunlar içerisinde Türklerin atalar kültü olarak adlandırdığımız kadim inanç ve pratikleri, İslam ve yeni karşılaşılan yerleşik Hristiyan topluluklardan da etkilenmek suretiyle veli kültü olarak adlandırdığımız inanç ve uygulamalar bütünü içerisinde varlığını sürdürmüştür. Saygı duyulan ve ölümü ile geride kalan yakınları üzerinde büyük bir teessür bırakan kişiler, İslamlaşma ile birlikte kutsal ve dinî bir karaktere dönüşmüş ve ölümlerinin ardından onların hayatları menkıbevi bir karaktere bürünmüştür. Mezarları ise halkın çeşitli ritüeller gerçekleştirdiği kutsal bir mekân olarak ziyaret edilmektedir. Halkın bu şahıslara karşı göstermiş olduğu teveccüh, veli kültü olarak adlandırılan ve velinin menkıbevi hayatı etrafında gelişen birtakım inanç ve ritüellerden terkip edilen çeşitli uygulamaları ihtiva etmektedir. Ölen atanın veyahut veli addedilen kişinin kabrinin bir ziyaretgaha dönmesi ve halkın çeşitli ihtiyaçlarını gidermesi adına bu şahsiyetlerin kabirlerinin ziyaret ederek birtakım isteklerin gerçekleştirilmesi adına çeşitli uygulamalar yapması Anadolu ve Balkan coğrafyasında çok yaygın görülen ve halk İslam'ını temsil eden bir uygulama olarak günümüze değin varlığını devam ettirmektedir (Aksoy, 2015: 246). Ezcümle Anadolu ve Balkanlarda yaşarken kutsallığına inanılan kişiler öldükten sonra da saygı görmüş, menkıbevi hayatları sözlü edebiyat geleneğimizde nesilden nesle aktararak günümüze ulaşmış, öldükten sonra da gömüldükleri yerler muhafaza edilmiş ve buralar ziyaret yeri haline gelmiştir.

¹Kuralcı islam anlayışından farklı, genelde kırsalda yaygınlık gösteren, sözlü kültüre dayalı, çoğulculuğu öne çıkaran, ibadetlerde cinsiyet ayrımı yapmayan, siyasal otoriteye mesafeli ve evliya kültürüne önem veren niteliklere sahip olan (Ayrıntılı bilgi için bk. Zeki Uyanık, "Ortodoks "Yüksek İslam" ile Heterodoks "Halk İslamı" Arasındaki Gerilim", *International Journal of SocialScience*, Volume 6 Issue 4, p. 729-741, April 2013.)

Bu noktada çalışmamızla alakalı olarak cevabı aranan soru tarihi bir şahsiyete ait bir kültürün oluşup oluşmadığını nasıl anlayacağız olacaktır. Ahmet Yaşar Ocak (2000:113), bir kültürün mevcudiyetinin birtakım şartların bir araya gelmesiyle oluşabileceğini, bu şartların ise şunlar olduğunu söyler:

- a) *Külte konu olabilecek bir nesne veya şahsın mevcudiyeti,*
- b) *Bu nesne veya şahıstan insanlara fayda yahut zarar gelebileceği inancının bulunması,*
- c) *Bu inancın sonucu olarak faydayı celb, zararı defedecek ziyaretler, adaklar, kurbanlar ve benzeri uygulamaların varlığı.*

Ocak'ın ifade ettiği bu üç şartı göz önüne aldığımızda Kırklareli'nin, veli kültürünün varlığından söz edebileceğimiz ziyaret yerleri açısından zengin bir bölge olduğunu söyleyebiliriz. Nitekim halkın çeşitli faydalar umarak mezarlarını ziyaret ettiği ve burada birtakım uygulamalar gerçekleştirdiği türbe sayısı oldukça fazladır. Yine bu türbelerde yatan kişiler hakkında anlatılan menkıbevi anlatılar da veli kültürünün varlığını desteklemektedir. Bu ziyaret yerlerinin birçoğunun gerçekte kimlere ait olduğu hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Kırklareli'ne bağlı Lüleburgaz ilçe merkezinde bulunan Zindan Baba Türbesi de bunlardan biridir.

Zindan Baba'nın tarihte yaşamış bir kişilik olup olmadığı meselesi henüz tartışılmaya devam ederken onun tarihte gerçekten yaşamış bir şahsiyet olduğu ve ölümü akabinde kabrinin insanlar tarafından ziyaret edilen bir mekâna dönüştüğü yönünde deliller mevcuttur.

Öncelikli olarak Zindan Baba çevresinde teşekkül eden halk anlatılarından yola çıkarak hakkında pek tarihî bilgi bulunmayan Sokullu Mehmet Paşa'nın oğlu Kasım Paşa ile ilgili tarihî bilgileri birleştirip –Kasım Paşa ile ilgili tezin doğruluğunu var sayarak- aslında tarihî bir kişinin hayat hikâyesinin zamanla nasıl halk anlatısına dönüştüğünü, halk muhayyilesinde tarihî gerçeklikten ayrılarak nasıl yaşamaya devam ettiğini ve çevresinde veli kültürü oluşturularak nasıl ziyaret yeri haline dönüştüğünü değerlendirmeye çalışacağız.

2. Osmanlı Veziriazamı Sokollu Mehmet Paşa'nın Oğlu Kasım Paşa

Kasım Paşa'nın hayatı hakkında kaynakların verdiği bilgiler çok sınırlıdır. Kasım Paşa, Sokollu Mehmet Paşa'nın ilk eşinden olan iki oğlundan birisidir. “*Kasım Paşa'nın babası Sokollu Mehmet Paşa'nın yardımıyla devlet hizmetine girmiş ve 1571 Aralık ayının son günlerine kadar başarılı bir şekilde Hersek sancak beyliğini yürütmüş olabileceği*” (Yıldız 2014: 101) hakkında görüşler bulunmaktadır. Kasım Paşa'nın bu tarihten sonraki akıbeti ile ilgili pek fazla bilgi bulunmamaktadır. Dönemin tarihçileri bu konuda susmayı tercih etmişlerdir. Yalnız Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nin üçüncü cildinde, “Sebeb-i Katl-i Kasım İbn-i Sokollu Mehmed Paşa” başlığı altında Kasım Paşa'dan şu şekilde bahsedilmiştir:

“Mezkûr (---) Paşa Budin valisi iken re'âyâ vüberâyâya sehel zulm eder. Bir kaç def'a re'âyâ vüberâyâ Sokullu'ya gelüp tazallum ederler. Zulmleri men' [u] def' için emr-i pâdişâhîler vârid olup paşa-yı mûmâ-ileyh pederine dayanup aslâ ve kat'â tenbîh ü te'kîdden âgâh olmayup yine zulm-i sarîhden hâli olmaz. Hemân re'âyâ ale'l-umûm yedi kubbe vezîrleri huzûrlarında Selîm Hân'a ruk'a sunup,

Dâd [u] feryâd ey çârunâ Selîm Hân u Pomağ'a

Ey çeştenî paşa-yı gâziyân komağa

deyü ruk'aların ref' etdikde pâdişâh-ı âdil arzuhâl-i fukarâ-yı bâ-billahı kırâ'et edüp mefhûmu ma'lûm-ı hümâyûnları olunca Sokullu Mehmed Paşa'ya eydür: "Tiz şu oğlunun zulmün re'â[yâ] ve zu'afâ üzerinden izâle eyle, yohsa seni vâcibül-izâle defterine kayd ederim" dedikde âkıl Mehmed Paşa'nın aklı başından gidüp "el-emrû emrüküm" deyüp huzûr-ı pâdişâhî tahrîr edüp bir mu'temed kapucubaşısına verüp "Elbette Budin'e varup bu emri icrâ edüp tiz gelesin" deyü tenbîh [u] te'kidler edüp nefice-i merâm kapucubaşı on günde ılgar ile Budin'de mahkeme-i şer'a varup kal'a kapuların sedd edüp a'yân-ı vilâyet ile paşa sarâyına gelüp "Emr pâdişâhın" deyü Sokullu oğlu (---) Paşa'nın başın kesüp on günde yine dîvân-ı pâdişâhîye gelüp huzûr-ı pâdişâha kelle galtân eder. Selîm Hân eydür: "Lala bu baş nedir?" der. Mehmed Paşa eydür "Pâdişâhim geçen divânda şu re'âyâlara zulm edeni men' [u] def' eyle, deyü fermân-ı şerîfiniz olmuşdu... eyle zâlimin zulmünü mazlûmlar üzerinden, vücûd-ı zâlimi dünyâ sahîfesinden böyle hakk edüp şerî'atdan taş koparanın başın böyle koparmak gerek" deyü taşra çıkınca Selîm Hân gâyet müte'ellim olup eydür "Ey Lalam! oğlunun cümle mâlıyla Hafsa'da hayrât [u] hasenâtlar eyle" deyü fermân etdükde..."(Kahraman ve Dağlı, 1999: 262-263)

Görüldüğü üzere Evliya Çelebi Sokollu Mehmet Paşa'nın oğlu olduğu varsayılan Kasım Paşa'nın, Budin valisiyken halka zulmetmekten vazgeçmemesi üzerine padişahın emri ile babası tarafından idam dildiği iddia edilmiştir.

Kasım Paşa'nın Budin valisi olmasının mümkün olmayacağını, onun Bosna sancak beyi olduğunu söyleyen Yıldız (2014: 102) da Kasım Paşa'nın ölüm tarihini mühimme defterlerini esas alarak 1572-1574yılları arası olarak belirlemiştir.

Kasım Paşa'nın başının bulunduğu kabir bugün İstanbul Eyüp'te Sokollu Mehmet Paşa'nın medfun bulunduğu türbededir. Kitabesi şu şekildedir:

Gitdi Kasım Paşa farzend-i Mehmed Paşa

Menzili cennet ola rahmet ide Bari Hüda

Kabrini ravza-i rıdvân ile nûr ide Hakk

Fevtine didi Nihâdi iki târih-i du'â

Diyelim rûhi-çün fatiha dâ'im el açub

Adn-i a'lâyı makam eyliye Kasım Paşa 979 (1571) (Bkz. Fotoğraf 1)

Mehmet Yıldız'ın Kasım Paşa ile ilgili olarak verdiği Kasım Paşa'nın 1571 yılına kadar Bosna sancak beyi olduğu ile ilgili bilgiyle Kasım Paşa'nın mezar taşındaki kitabe birbirini doğrular niteliktedir. Bunun yanında Kitabenin altında Latin harflerle, pencereden dışarıdan da görülebilen bir şekilde "Sokullu Mehmet Paşa'nın Oğlu KÂSİM PAŞA 1571 yılında Lüleburgaz'da Şehit edildi." yazmaktadır (Bkz. Fotoğraf 2).

Dönemin padişahı II. Selim'in teamüllere göre, katlettiği sancak beyinin mallarına el koyması gerekirken (Katgı, 2013: 202) Kasım Paşa'nın ölümünden müteessir olup mal varlığıyla Sokullu Mehmet Paşa'nın oğlu adına vakıf kurmasına müsaade etmiştir. Bu vakıf Edirne'nin bugünkü Havsa ilçesindedir (Küçükkaya, 1990: 185). Vakıf bir menzil külliye hüviyetinde inşa edilmiş ve 1576 tarihinde tamamlanmıştır (Yıldız, 2014: 102).

3. Zindan Baba Türbesinin Yapısal Özellikleri, Bugünkü İşlevi ve Etrafında Oluşan Veli Kültü

Türbe Lüleburgaz ilçesinin şehir merkezinde, Sokollu Mehmet Paşa Camisi'nin ana giriş kapısının karşısında eski hükümet binasının avlusunda bulunmaktadır. Kırklareli kültür envanterinde (www.kirklarelienvanteri.org.tr) türbenin yapısal özellikleri şu şekilde tarif edilmiştir:

“İlçe merkezinde bulunan türbe kare planlı olup, yaklaşık 8x8mt ebatlarındadır. Tuğla hatıllı kesme taş ile örülü yapı, dairesel bir kasnağa oturan tek kubbe ile örtülüdür. Kubbe üst örtüsü kurşun ile kaplıdır. Üst kademede güneydoğu ve kuzeydoğu duvarları üzerinde dikdörtgen pencereler yer alır. Güneydoğu duvarı üzerinde yer alan tek alt kademe penceresi dikdörtgen, lokmal demir parmaklıklıdır. Yapının girişi kuzeydoğu tarafındadır ve giriş bölümünün de üzeri kurşun kaplı ahşap bir saçak yer alır.”

Zindan Baba ismine, yazılı belgelerde en erken H.1309/M.1892 yılı Edirne Vilayeti Salnâmesi'nde (ktp.isam.org.tr/salname) rastlamaktayız:

“Kebir saat kulesi tahtında Zindan Baba ve Karababa Dergâhında Sancaktar Baba ve Kadı Cami-i Şerifinde Gazi Karaca Ali Bey ve Yahudi Mahallesi kurbündeki kabristanda dahi Hacı Bayram-ı Veli hazretlerinin hulefâsından Bektaş Çelebi ve Salih Baba ve İdris Baba ve Murat Baba ve Derman Baba dahi derun-ı kasabada medfundurlar.”

Buradan anlaşılmaktadır ki Zindan Baba 1892 yılında da bugünkü gibi bilinmekteydi. Bunun yanında Zindan Baba türbesinin bulunduğu yapı bir saat kulesi olarak kullanılmaktaydı. Özellikle Balkan coğrafyasında Lüleburgaz'daki külliyeinin inşa edildiği bu tarihlerde inşa edilen saat kulelerine rastlamaktayız. Buna Osmanlı ilk saat kulelerinden olan Makedonya Üsküp Saat Kulesi'nin 1566-1573 yılları arasında yapılmış olmasını örnek olarak verebiliriz. Bu saat kulesi Yunanlıların şehri işgalinde (1920) tahrip edilmiş, ahşap kısmı yıkılıp kaldırılmıştır.

Zindan Baba türbesinin bir diğer işlevi de gözetleme kulesi olarak kullanılmış olabileceğidir. Yapının hemen yanında Sokollu Mehmet Paşa'nın II Selim için yaptırdığı konak inşa edilmiş, bu konak daha sonraları ise hükümet konağı olarak kullanılmış fakat günümüze ulaşmamıştır (Bkz. Fotoğraf 3). Zindan Baba Türbesi konum olarak külliyeinin tam da girişinde bulunmaktadır (Bkz. Şekil 1) fakat günümüzde külliyeinin büyük bir kısmı yok olmuş ve türbenin ana yapı ile bağı kalmamıştır.

Türbede medfun olan kişinin bir veli olduğu düşünülerek türbe ziyaret edilmekte, insanlar dertlerinden kurtulmak veya dilekleri yerine gelmesi için türbede dualar etmekte, adaklar adamaktadırlar. Türbede bir türbedar bulunmakta, gelen ziyaretçilerin karşılanması ve türbenin temizlik işlerini bu kişi yapmaktadır. Türbeye gelenler türbedara gönünden geçeni hediye vermekte, türbedar geçimini bu şekilde sağlamaktadır. Türbede dileklerin gerçekleşmesi için adaklar adanmakta, dilekleri gerçekleştiren tarafından türbe yeniden ziyaret edilmektedir (Bkz. Fotoğraf 4 ve 5). Türbeye genellikle kadınlar gelmektedir. Türbede yaptığımız mülakatlarda kadınlar çekingen davranarak bilgi vermekten kaçınmışlardır. Türbedeki uygulamalar türbedarın (KK1) verdiği bilgilere göre şu şekildedir:

Türbeyi genellikle çocuk sahibi olamayan, çocuğu konuşamayan, çocuğu peltek olan kadınlar; kocaları başka kadınlarla birlikte olan, aşırı alkol alarak etrafına zarar veren kocalarından şikâyetçi olan kadınlar ziyaret etmektedir.

Ziyaretçiler türbede dua ettikten sonra şikâyet veya ihtiyaçlarına göre çeşitli uygulamalar görülür. Çocuk sahibi olamayan kadınlar türbenin içindeki önceden su doldurulmuş şişelerden alıp içerler. Çocuğu konuşamayan veya kekeme olan anne türbenin baş kısmındaki sarığın altına çikolata koyarak bunu birkaç gün türbede beklettikten sonra alır ve çocuğa yedirir ya da türbedeki sudan çocuğa içirir. Kocasının kendisini aldattığını düşünen, kocasından şiddet gören ya da kocasının alkol kullanmasından şikâyetçi olan kadın kocasının atletini türbeye getirerek türbedeki halının altında birkaç gün bekletir ve yıkamadan kocasına giydirir.

Kısacası bu yer, günümüzde veli kütünün olduğu bir ziyaret yeri olma özelliği göstermektedir.

4. Halk Arasında Zindan Baba İle İlgili Anlatılar

Türbenin içinde yer alan çerçevesel bir metinde geçen Zindan Baba ile rivayet şöyledir (Bkz. Fotoğraf 6):

“İdam mahkûm olan biri türbeye hapsedilmiştir. Tam asılacağı dakikada hüviyeti meçhul bir kişi, kan ter içinde ortaya çıkar ve mahkûmun serbest bırakılmasını ister. Zira suçlunun kendisinin olduğunu söyler ve “Onun yerine beni asın.” der. O an mahkûmun suçsuz olduğuna kanaat getirilerek mahkûm serbest bırakılır. Meçhul şahıs, mahkûmun yerine hapsedilir ve idam tehir edilir. Mahkûmu asacakları gün türbenin kapısı açılınca bu kişinin orada ölmüş olduğu görülür. Yapılan tetkikat neticesinde ölen şahsın suçsuz ve âlim bir kişi olduğu öğrenilir ve olduğu yere defnedilir.”

Zindan Baba adında bir kitap yayınlayan Lüleburgazlı emekli öğretmen Bahri Berberoğulları (2016: 72-73) ise Zindan Baba'nın tarihî kişiliğiyle ilgili olarak farklı bilgiler vermektedir. Ona göre Zindan Baba, Sokollu Mehmet Paşa'ya da hocalık yapmış Edirne Darü'l Hadis Medresesinde müderrislik yapmış olan Mahmud Efendi'dir. Mahmud Efendi, Sokollu Mehmet Paşa'nın Rumeli Beylerbeyi olmasından sonra Sokollu'nun ısrarıyla Rumeli Beylerbeyliği defterdarlığına getirilir. Kısa süre sonra yolsuzluk yaptığı iftirasıyla buraya hapsedilir. Berberoğulları'nın kitabı halk muhayyilesindeki Zindan Baba'yı tasvir edebilmek için önemli bir eserdir fakat yararlandığı kaynakları tam olarak doğrulayamamış bulunmaktayız. Yazar eserinde şu olayı aktarır:

“Balkan Savaşında Bulgar askerleri Lüleburgaz'ı işgal ettiklerinde bu saat kulesine çıktıkları, bir iki tanesinin dengesini kaybederek düşüp parçalandıkları ve o zaman Lüleburgaz'da ikamet eden yerli Rumlar arasında Bulgar askerlerini Zindan Baba'nın aşağıya attığı söylencesi halk arasında yayıldığı söylenmiştir. Daha sonraları Yunan işgalinde Lüleburgaz'a kaymakam olarak atanmış olan Yunan komutanı, türbeye girdiğinde buraya giren yerli Rumları gördüğünde sinirlenir ve onlara “Siz Ortodoks Hristiyansınız. Söyleyin bana, burada işiniz ne?” diye sorar. Yerli Rumlar burasının bir türbe olduğunu Zindan Baba denilen ulu bir kişinin burada yattığını söyler. Bulgarların buraya geldiklerinde olan hadiseleri anlatırlar. Yunan kaymakam inanmaz ve Zindan Baba'nın sandukasını tekmeleyerek parçalar ve ona hakaretler yağdırır. Yunan kaymakam oradan ayrılır ve yan taraftaki hükûmet konağına doğru gider. Hükûmet konağının merdivenlerinde yığılıp kalır ve orada ölür. Bu durum Yunan askerleri arasında büyük bir

korkuya sebep olur. Ertesi gün Yunanlı İşgal Kuvvetleri askerlerinin ve yerli Rum ahalinin morali bozulmaması için sokağa çıkma yasağı ilan edilir” (Berberoğulları, 2016: 86).

5. Zindan Baba İle Kasım Paşa Arasındaki İlişki

Yazımızın başında tarihî kaynaklardan hareketle Sokollu Mehmet Paşa'nın siyaseten katledilen oğlu Kasım Paşa'nın Lüleburgaz'da şehit edilmiş olabileceğini söylemiştik. Kanaatimizce, kesilen başının İstanbul'da, babası Sokollu Mehmet Paşa'nın kabrinin yanında bulunduğu bilinen Kasım Paşa'nın gövdesinin de Lüleburgaz'da defnedilmiş olması -ki mezar taşındaki yazı da bunu desteklemektedir- muhtemeldir. Dönemin bir menzil külliyesi olan Lüleburgaz'ın bugünkü kadar büyük bir şehir olmaması ve burada Kasım Paşa'ya ait başka bir mezar yeri bulunmaması göz önüne alındığında mekân bakımından defnedilmiş olabileceği en uygun yerin bugün tapusunun dahi hâlâ Sokollu ailesine ait olduğu söylenen Zindan Baba adıyla anılan yapı olduğu kuvvetle muhtemel görünmektedir. Lüleburgazlı tarih araştırmacısı Gültekin (2017: 44) de ilçede yayın yapan bir dergideki yazısında bu ihtimali dile getirmiştir.

Kasım Paşa'nın başının bulunduğu mezardan başka gövdesinin bulunduğu bir türbeye kayıtlarda rastlanılmamıştır. Buradan hareketle Lüleburgaz'da siyaseten katledilen bir devlet adamının başı İstanbul'a getirilerek babasının kabrinin olacağı yere gömüldüğüne göre gövdesi de Lüleburgaz'da ona en uygun bir yere gömülmüş olması gerekir. Lüleburgaz'da Kasım Paşa ile ilgili bir mezar taşı kitabesi bulunmasa da Kasım Paşa'nın gövdesi kanaatimizce bugün Zindan Baba olarak bilinen türbede bulunmaktadır.

Sokollu Mehmet Paşa'nın adaleti sağlamak için oğlunu idam etmesinden sonra duyduğu üzüntü ve birkaç yıl geçtikten sonra oğlu adına Havsa'da bir vakıf kurduğunu bilinmektedir. Lüleburgaz'da inşa edilen külliyenin de Kasım Paşa'nın şehit edilişiyle aynı yıllarda tamamlanmıştır. Bu bakımdan da oğlunun gövdesini Lüleburgaz'daki kendi konağına en yakın yer olan bu yapıya gömmüş olabileceği bu tezi doğrular niteliktedir. Tabii bu varsayımın doğrulanabilmesi için mezarların açılarak göz ve başın birbirine ait olup olmadığının bilinmesi gerekmektedir.

Kasım Paşa'nın gövdesinin burada defnedildiğinin doğru olduğunu kabul ettiğimizde tarihi gerçekliğin zamanla nasıl halk anlatılarına dönüştüğünü görmemiz mümkün görünmektedir.

“Geçmişte cereyan eden olaylar bireysel hafızalarda birtakım değişikliğe uğrarlar ve ilerleyen zamanlarda değişen şartlar ve ilişkiler içinde sürekli olarak yeniden örgütlenir. Toplumsal hafıza vasıtasıyla örgütlenen bireysel hafızada devşirilen bellek kodları tabii olarak referansını geçmişten alır. Yeni anlatmalar ve hatırlatmalar ekseninde gelişenler de sadece tekrarlarla kurulan geçmiş biçiminde ortaya çıkabileceği gibi yeni bir forma da bürünebilir” (Ersoy, 2009: 38).

Zindan Baba adıyla bilinen Kasım Paşa'nın bugün dahi halk tarafından bilinmeyen tarihi gerçekliği halk arasında “suçsuz yere idama mahkûm edilmiş âlim bir kimsenin idam edileceği gün burada ölü olarak bulunması” şeklinde yaşatılmıştır.

Sonuç

Toplumun hafızasında yer etmiş olaylar kayıt altına alınmadıkları takdirde toplumun orak hafızasında yaşamaya devam ederler, bununla birlikte zamanla tarihî gerçekliğinden sıyrılarak halkbiliminin inceleme alanı olan halk anlatılarına dönüşürler. Sokollu Mehmet Paşa'nın oğlu olan Kasım Paşa'nın öldürülmesi hadisesi de buna örnek olarak verilebilir.

Kasım Paşa'nın siyaseten katline iki sebepten ötürü tarihî kaynaklarda yer verilmemiştir: Birincisi, Kasım Paşa Padişah II. Selim'in emriyle idam edilir. Padişahın emri ile idam edilen bir kişinin o dönemde bir tarih yazıcısı tarafından müspet bir şekilde anılmak istenmemesinin sebebi otorite tarafından iyi karşılanmayacak olmasıdır. İkinci husus da Kasım Paşa dönemin veziriazamı olan Sokullu Mehmet Paşa'nın oğludur. Bu bakımdan da baktığımızda Kasım Paşa'nın tarihte menfi bir şekilde anılması Sokullu Mehmet Paşa tarafından iyi karşılanmayacaktır. Sokullu Mehmet Paşa'nın oğlu için vakıf yaptırması da onun ölümü için müteessir olduğunu kanıtlamaktadır.

Kasım Paşa'nın katline yazılı kaynaklarda yer verilmemiş olması tarihte yaşanmış ve toplumun hafızasında yer etmiş bir olayın nasıl bir halk anlatısına dönüşmüş olduğunu göstermektedir. Bu durum, sözlü anlatı geleneğinde yer alan anlatıların zamanla nasıl değişikliğe uğradığı ile ilişki kurmamızı kolaylaştırmaktadır.

Kasım Paşa, Lüleburgaz'da başı kesilerek katledildikten sonra gövdesi Lüleburgaz'da kalmış ve kanaatimizce Zindan Baba Türbesi denilen yere gömülmüştür. Öyle ki dönemin şartlarına ve bu mekânın konumuna bakılırsa en uygun yerin burası olacağını düşünmekteyiz. Muhtemelen toplum hafızasında bu olay evrilmiş ve burada bir kült oluşarak burası bir ziyaret yerine dönüşmüştür.

Burada Türk inanç sisteminde yer alan “veli kültü”nün burada ortaya çıkmasını, saygı ve korkuyla birlikte ataların ve yaşamında değerli görülen kişilerin ruhlarının kutsal kabul edilerek mezarları etrafında teşekkül eden ritüellerin halk anlatılarıyla birlikte nasıl canlılık kazandığını müşahede etmiş olmaktayız.

KAYNAKLAR

- AKSOY Ömer (2015). “**Blagay'da Bulunan Sarı Saltuk Türbesi ve Sarı Saltuk Etrafında Oluşan Veli Kültü**”, 2. Uluslararası Sarı Saltuk Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 6-9 Mayıs Saraybosna, s. 243-266.
- BERBEROĞULLARI Bahri (2016). **Zindan Baba Hayatı ve İnancı ile Müridi Zekeriya (Murad) Baba**, İstanbul: Zafer Matbaası.
- ERSOY Ruhi (2009). **Sözlü Tarih Folklor İlişkisi Baraklar Örneği Disiplinler Arası Bir Yaklaşım Denemesi**, Ankara: Akçağ Yayınları.
- ERÖZ Mehmet (1992). **Eski Türk Dini ve Alevilik Bektaşilik**, İstanbul: T.D.A.V.
- GÜLTEKİN Mustafa (2017). “Lüleburgaz Zindanbaba Türbesi”, **Arcadia**, S: 29, s.44-45.
- KAFESOĞU İbrahim, (2016). **Türk Milli Kültürü**, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

KAHRAMAN Seyit Ali ve DAĞLI Yücel (1999). **Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Evliyâ Çelebi b. Derviş MehemedZıllî (Topkapı Sarayı Bağdat 305 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini)**, 3. Kitap, İstanbul: YKY.

KATGI İsmail (2013). Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl (Hukuki Maiyeti, Sebepleri, Usulü, İnfazı ve Sonuçları), **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt:6, S. 24, s. 180 – 211.

Kırklareli Kültür Varlıkları Envanteri Lüleburgaz Zindan Baba Türbesi, Kırklareli Valiliği, <http://www.kirklarelienvanteri.gov.tr/anitlar.php?id=248>.

KÜÇÜKKAYA Gülçin (1990). Mimar Sinan Dönemi İstanbul-Belgrad Arası Menzil Yapıları Hakkında Bir Deneme, **Vakıflar Dergisi**, S. 21, s. 183 - 254.

OCAK Ahmet Yaşar (2002). **Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri**, İstanbul: İletişim.

OCAK Ahmet Yaşar (1992). **Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menâkıbnâmeler (Metodolojik Bir Yaklaşım)**, Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Salnâme-i Vilayet-i Edirne, (H.1309/M.1892), Edirne: Edirne Vilâyet Matbaası.

YILDIZ Murat (2014). Havsa'daki Şehit Mehmed Paşazade Kasım Paşa Vakfı, **Vakıflar Dergisi**, S. 41, s. 97 – 114.

Kaynak Kişiler:

1. KK1: Kayak Kişi Müzeyyen NALBANT, 1955 yılında Bulgaristan'da doğmuştur, Liseyi yarım bırakıp Rusya'da çalıştıktan sonra Türkiye'ye göç etmiştir. 15 yıldır Zindan Baba Türbesinin türbedarlığını yapmaktadır.

EKLER

1. Fotoğraf: Kasım Paşa'nın Eyüp'te bulunan Sokullu Mehmet Paşa Türbesindeki mezar taşı.

2. Fotoğraf: Kasım Paşa'nın mezar taşının altında yer alan Lüleburgaz'da şehit edildiğini gösteren Latin harfli levha

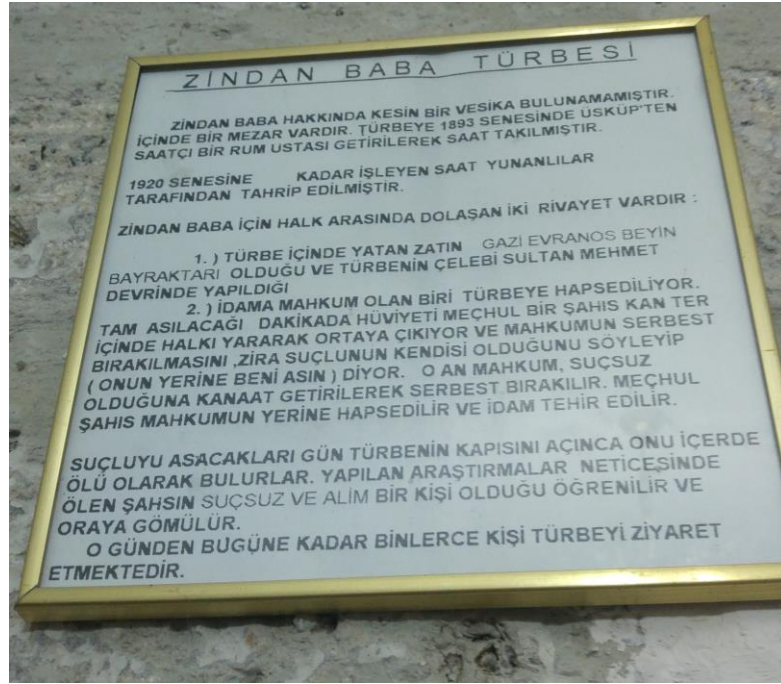
3.Fotoğraf: Sokullu Mehmet Paşa tarafından yaptırılan fakat günümüze ulaşamayan konak (sağda) ve eskiden saat kulesi olarak da kullanılan Zindan Baba türbesi (ortada).

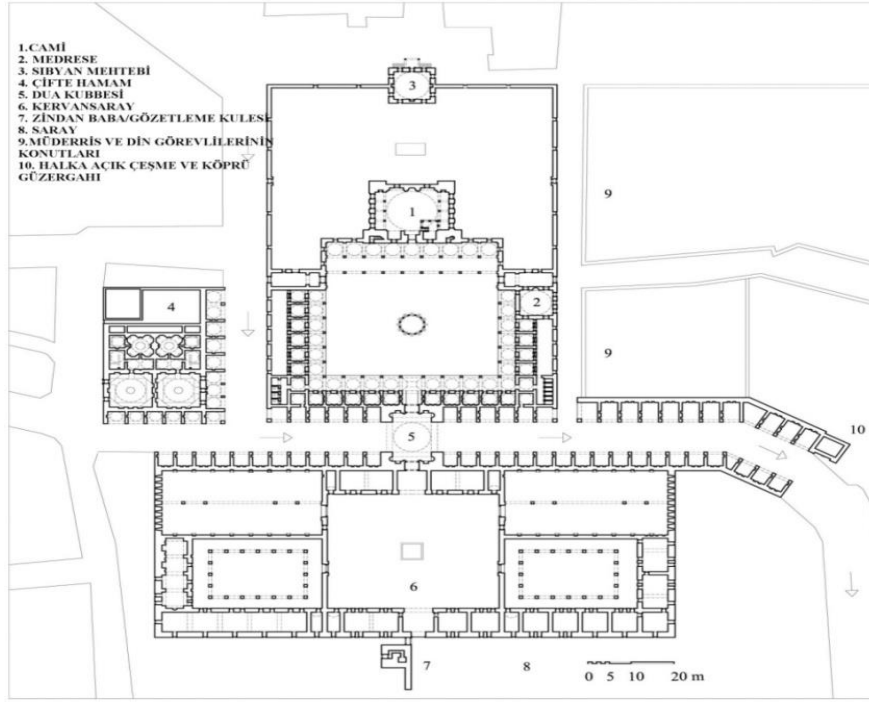
4. Fotoğraf: Zindan Baba Türbesi'nin bugünkü durumu.

5. Fotoğraf: Zindan Baba Türbesi'nin içi.

6. Fotoğraf: Türbeyle ilgili rivayetlerin yazılı olduğu türbe içindeki metin.

1. Şekil: Günümüze ulaşmayan Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi'nin planı ve Zindan Baba türbesinin konumu. (http://archnet.org/sites/2056/media_contents/49289)

2. Şekil: H.1309/M.1892 tarihli Edirne Vilayeti Salnamesi (<http://ktp.isam.org.tr/salname/sayilar.php?sidno=D02471>)